

Tamara Nikolić Maksić¹

UDK: 374.7:792(4)

374.7:005:792

OBRAZOVNE KARAKTERISTIKE I KONZISTENTNOST U OBRAZOVNO- DOKOLIČARSKOM PONAŠANJU ODRASLIH²

Sažetak

U ovom radu su prikazani rezultati istraživanja usmerenog na ispitivanje obrazovnih karakteristika i konzistentnosti u obrazovno-dokoličarskom ponašanju odraslih ispitanika. Pod konzistentnošću u obrazovno-dokoličarskom ponašanju podrazumeva se odnos između stvarnog i željenog obrazovnog izbora koje odrasli čine u svom slobodnom vremenu. Cilj je bio utvrditi da li su i, ako jesu, u kojoj meri neke od osnovnih obrazovnih karakteristika ispitanika činilac konzistentnosti njihovog obrazovno-dokoličarskog ponašanja. Drugim rečima, pitanje koje je postavljeno u ovom radu je da li i u kojoj meri obrazovna obeležja determinišu naš stvarni i željeni izbor ili, preciznije rečeno, njihov odnos kada je u pitanju obrazovanje u slobodnom vremenu. Sa aspekta tako shvaćene konzistentnosti izdvojila su se kao relevantna dva obrazovna obeležja: aktuelna obrazovno-dokoličarska participacija i prethodno obrazovno iskustvo.

Ključne reči: slobodno vreme, dokoličarsko obrazovanje odraslih, obrazovno-dokoličarsko ponašanje, konzistentnost, obrazovne karakteristike.

¹ Doc. dr. Tamara Nikolić Maksić, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu, tamara.nikolic@f.bg.ac.rs

² Rad je nastao u okviru projekta Instituta za pedagogiju i andragogiju (Filozofski fakultet Beograd) *Modeli procenjivanja i strategije unapređivanja kvaliteta obrazovanja (179060)*, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Uvod

Istraživanje konzistentnosti u obrazovno-dokoličarskom ponašanju odraslih predstavljeno u ovom radu čini zapravo deo šireg istraživanja, koje se odnosi na ispitivanje obrazovanja odraslih i kvaliteta njihovog slobodnog vremena.³ Ideja ovog šireg istraživanja bila je da pokaže kako je obrazovanje jedan od značajnih činilaca kvaliteta slobodnog vremena odraslih. Pored ove opšte pretpostavke, a na osnovu rezultata naučno-empirijskih andragoških istraživanja koja su do sada realizovana i proučenosti problema, bilo je moguće izdvojiti i nekoliko posebnih hipoteza. Između ostalih, u istraživanju smo pošli i od pretpostavke da što je viši nivo formalnog obrazovanja, kompleksnije je određenje dokoličarskog obrazovanja i što je jače iskazana obrazovno-dokoličarska participacija, to će konzistentnost stvarnog i željenog dokoličarskog ponašanja biti na višem nivou.

Pod dokoličarskim ponašanjem podrazumevamo (stvarnu i željenu) participaciju u obrazovanju koje odrasli preduzimaju u svom slobodnom vremenu. Obrazovanje u slobodnom vremenu čini značajan deo tzv. dokoličarskog obrazovanja. Važno je istaći da u ovom radu slobodno vreme i dokolica predstavljaju sinonime i da kada ih naizmenično koristimo zapravo mislimo na isti pojam: *deo čovekovog vremena, određen unutrašnjom motivacijom i slobodom izbora, čiji sadržaj predstavljaju aktivnosti kojima se bavi* (Nikolić Maksić 2015). Dokoličarsko obrazovanje predstavlja svako obrazovanje koje je u vezi sa čovekovim slobodnim vremenom, pa se tako ono javlja u tri podjednako značajna vida: (1) obrazovanje za slobodno vreme, čiji je zapravo sadržaj slobodno vreme, (2) obrazovanje u slobodnom vremenu, koje se odnosi na svaku vrstu obrazovanja koje se odvija u okvirima slobodnog vremena i na (3) obrazovanje profesionalaca u oblasti slobodnog vremena, koje je određeno specifičnostima učesnika obrazovanja. Obrazovanje u slobodnom vremenu odnosi se na sve one obrazovne poduhvate pojedinaca u njihovom slobodnom vremenu, pa tako i samo predstavlja aktivnost slobodnog vremena. To znači da za obrazovanje u slobodnom vremenu važe sve karakteristike slobodnog vremena uopšte: integralni je deo čovekovog vremena (pri čemu je

³ Istraživanje je sprovedeno za potrebe izrade doktorske disertacije pod nazivom "Obrazovanje kao činilac kvaliteta slobodnog vremena odraslih" na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu (Nikolić Maksić, 2015).

pojedinaac krajnji kriterijum percepcije svog vremena kao slobodnog ili ne), izraz je slobodnog izbora (čovjek svesno bira da se bavi obrazovanjem u svom slobodnom vremenu) i za bavljenje obrazovnom aktivnošću postoji unutrašnja motivacija (obrazovanje donosi satisfakciju i pozitivna osećanja po sebi).

Bitno je istaći da se, kada govorimo o obrazovanju kao činiocu kvaliteta slobodnog vremena, ono javlja dvodimenzionalno. Ono je, s jedne strane, komponenta kvaliteta, njegov konstitutivni element, ali je sa druge strane i determinanta tog kvaliteta. Mnogobrojna istraživanja pokazuju da je, ukoliko aktivnosti slobodnog vremena sadrže više obrazovnih elemenata ili se približavaju obrazovnim aktivnostima, kvalitet življenja u tom vremenu na višem nivou (Kačavenda-Radić, Nikolić Maksić i Ljujić 2011). S druge strane, ista i druga istraživanja pokazuju da su obrazovne karakteristike čoveka povezane sa načinom i kvalitetom življenja u slobodnom vremenu. Od obrazovnih karakteristika koje smo ispitivali u kontekstu konzistentnosti aktuelne i vrednovane dokoličarske participacije, dve su se izdvojile kao relevantne: aktuelna participacija i prethodno iskustvo. U nastavku rada, nakon što budemo objasnili osnovne pojmove, predstaviceemo rezultate istraživanja i na taj način osvetliti neke od bitnih aspekata povezanosti obrazovanja i slobodnog vremena odraslih.

Življeno i vrednovano u kontekstu kvaliteta slobodnog vremena

Kvalitet slobodnog vremena za nas predstavlja deo opšteg kvaliteta života, odnosno njegovog bitnog aspekta, a to je kvalitet života u slobodnom vremenu. „Pri pokušaju definisanja kvaliteta življenja u slobodnom vremenu odraslih, pored ponašanja, odnosno aktualizacije određenih vrednosti tj. *življenog*, ne može biti zanemaren i vrednosni aspekt tj. *vrednovano*” (Kačavenda-Radić, Nikolić Maksić i Ljujić 2011: 76). Polazeći od humanističkog pristupa, pod kvalitetom življenja u slobodnom vremenu Kačavenda-Radić (1992) podrazumeva - vrednovano postignuće u okviru mogućnog. „U ovako opšte postavljenoj odrednici vrednovano nalazi smisao u činjenici da je kvalitet uvek vrednosna kategorija” (Kačavenda-Radić, Nikolić Maksić i Ljujić 2011: 76).

U ovakvom određenju, pod postignućem se podrazumeva stepen čovekove celokupne duhovne i materijalne ostvarenosti. To dalje znači,

što je taj stepen viši, čovek se tim više približio ostvarenosti, odnosno bliži je samoaktualizaciji. Iz toga autori izvlače zaključak da „postignuće (stepen ostvarenih potencijala kroz izabrane aktivnosti slobodnog vremena) postaje objekat vrednovanja i sadržaj (karakteristika) kvaliteta življenja u slobodnom vremenu” (Kačavenda-Radić, Nikolić Maksić i Ljujić 2011: 77). Postignuće je tako razvojan proces, promenljiv tokom celokupnog životnog ciklusa i u uskoj vezi sa celoživotnim obrazovanjem koje ima moć da ga menja, oblikuje i usavršava.

Na stepen postignuća utiće podjednako i vrednovano i moguće. Drugim rečima, stepen do koga možemo da se razvijamo u pravcu ostvarivanja ličnih potencijala određen je, s jedne strane, vrednostima koje smo usvojili i, sa druge strane, mogućnostima koje određuje kontekst našeg delovanja. Pretpostavka je da će se čovek ponašati u skladu sa vrednostima koje poseduje, a da će na konzistentnost stvarnih izbora i onoga što čovek vrednuje, uticati i brojni drugi faktori. Tako se za razvoj i ostvarivanje potencijala kao relevantan faktor javlja i okvir mogućeg, koga čini set determinizama različitih nivoa i aspekata individualnih, prirodnih, društvenih i sredinskih uticaja.

Kao što smo ukazali, postizanje kvaliteta slobodnog vremena, njegovog činjeničnog i vrednosnog aspekta, nezamislivo je bez procesa dokoličarskog obrazovanja (Kačavenda-Radić, Nikolić Maksić i Ljujić 2011). Upravo u ovoj konstataciji nalazimo argument za dovodenje u empirijsku vezu obrazovnih karakteristika odraslih koji se uključuju u obrazovanje u svom slobodnom vremenu i iskazane konzistentnosti u njihovim stvarnim i vrednovanim obrazovno-dokoličarskim izborima.

Konzistentnost u obrazovno-dokoličarskom ponašanju odraslih

Pod konzistentnošću u obrazovno-dokoličarskom ponašanju, u ovom radu podrazumevamo odnos između stvarnog (življenog) i željenog (vrednovanog) obrazovnog izbora koje odrasli čine u svom slobodnom vremenu. Njihov izbor, u tom smislu, predstavlja njihovu uključenost u određene oblike obrazovanja koje biraju u svom slobodnom vremenu. U ovom istraživanju smo pravili razliku između njihove stvarne ili činjenične uključenosti u dokoličarsko obrazovanje i vrednovane (željene) participacije. Naime, prema uzoru na neka ranija istraživanja obrazovanja

odraslih i njihovog slobodnog vremena (Kačavenda-Radić 1992, 1989, 1985) smatrali smo da je relevantno, sa stanovišta kvaliteta slobodnog vremena odraslih, ispitati u kakvom se odnosu nalaze vrednovano i življeno u slobodnom vremenu. „Da li je i u kojoj meri naše ponašanje u slobodnom vremenu, naš stvarni izbor aktivnosti, zaista i rezultat našeg vrednovanja tih aktivnosti?“ (Kačavenda-Radić 1992: 77), tim pre kada se radi o obrazovno-dokoličarskim aktivnostima.

Da bismo ispitili konzistentnost tj. činjeničnu i vrednosnu dimenziju obrazovno-dokoličarske participacije, istraživanjem smo obuhvatili, pored stvarnog izbora, i željeni izbor, i to kako sadržaja tako i načina dokoličarskog obrazovanja. Kao što smo ispitili stvarnu (iskustvenu) obrazovno-dokoličarsku participaciju, na isti način smo ispitali i preferencije u odnosu na dokoličarsko obrazovanje, što podrazumeva:

- preferenciju obrazovnih sadržaja u slobodnom vremenu,
- preferenciju načina dokoličarskog obrazovanja.

Konzistentnost smo ispitili dovođenjem u vezu preferencija sa stvarnom (iskustvenom) obrazovnom participacijom. Tako smo došli do konzistentnosti u odnosu na sadržaj i u odnosu na način dokoličarskog obrazovanja.

Aspekti obrazovno-dokoličarske participacije

Aktuelna obrazovno-dokoličarska participacija označava trenutnu uključenost u jednu od ponuđenih kategorija sadržaja, koja se odvija kroz određeni organizacioni oblik obrazovanja. Nasuprot aktuelnoj ili iskustvenoj obrazovno-dokoličarskoj participaciji koja se odnosi na činjenično stanje, preferirana obrazovno-dokoličarska participacija označava željeno stanje ili ono koje ispitanici preferiraju i imaju želju da se u budućnosti uključe. I jedna i druga posmatrane su kroz obrazovni sadržaj (podeljen u pet kategorija), kao i način obrazovanja (organizacioni oblik).

O aktuelnoj obrazovno-dokoličarskoj participaciji zaključivali smo tako što smo ciljano ispitili jednak broj ispitanika u svakoj od ponuđenih kategorija sadržaja, a od njih saznavali način na koji se taj sadržaj realizuje. Podatak o preferiranoj obrazovno-dokoličarskoj participaciji dobili smo

nudeći iste kategorije sadržaja i obrazovne oblike, na pitanje u koje vrste sadržaja bi voleli da se uključe, bez obzira na dosadašnje iskustvo i trenutnu uključenost, kao i na koje načine bi voleli da stiču ta znanja i veštine, bez obzira na sadašnju uključenost. Preferiranu obrazovno-dokoličarsku participaciju ispitali smo samo da bismo mogli zaključivati o njenoj usklađenosti sa aktuelnom.

Da bismo podelili aktuelnu obrazovnu participaciju prema sadržaju, opredelili smo se da ispitanicima postavimo otvoreno pitanje i od njih dobijemo odgovor u koje su programe odnosno sadržaje obrazovanja trenutno uključeni. Takođe, tražili smo od ispitanika da označe u kojoj meri navedeni sadržaj za njih predstavlja slobodno vreme. Dobijene sadržaje razvrstali smo u sledeće kategorije:

- programi usmereni na fizičko i psihičko zdravlje (joga, škola plesa, predavanja o zdravoj ishrani, radionice namenjene ličnom razvoju, radionice osnaživanja...),
- programi usmereni na jezik i komunikaciju (kompjuterske obuke, kursevi stranih jezika, novinarstvo, radionice asertivne komunikacije...),
- programi usmereni na kulturno-istorijske vrednosti čoveka (predavanja iz kulture, hrišćanstva, iz oblasti društvenih ili prirodnih nauka, obilaženje kulturno-istorijskih spomenika...),
- programi usmereni na razvijanje umetničkih vrednosti i sposobnosti (škola slikanja ili crtanja, vajanje, dramske radionice, muzički programi, hor i pevanje, fotografija...),
- programi usmereni na razvijanje manuelnih veština i spretnosti (šivenje i krojenje, kursevi masaže, radionice „uradi sam“, dekoracija, aranžiranje cveća, dekupaž...).

Prema uzoru na neke prethodne klasifikacije obrazovnih sadržaja u slobodnom vremenu (Kačavenda-Radić 2009, 1992, 1989, 1985), prihvatili smo kriterijum razvrstavanja postojećih sadržaja u odnosu na dva bitna kriterijuma:

- sferu ličnosti koju dominantno angažuju (kognitivnu ili psihomotornu), kao i
- dimenziju ličnosti za koju se pretpostavlja da dominantno razvijaju (fizičku, estetsku, intelektualnu, emotivnu ili socijalnu).

Aktuelni način dokoličarskog obrazovanja se odnosi na obrazovne oblike kroz koje se pomenuti obrazovni sadržaji realizuju. Ponudili smo sledeće oblike: kurs, predavanje, seminar, posete i putovanja, radionice, nešto drugo.

Dosadašnje obrazovno-dokoličarsko iskustvo ili participaciju u obrazovno dokoličarskim aktivnostima smatramo relevantnom u kontekstu obrazovne pripremljenosti za korišćenje slobodnog vremena. Iako obrazovanje u slobodnom vremenu svakako nije isto što i obrazovanje za slobodno vreme, smatramo da svaka izloženost obrazovno-dokoličarskim sadržajima označava i bolju „spremnost” za sadašnja i buduća obrazovno-dokoličarska iskustva. Tako je Kačavenda-Radić (1992) u svojim istraživanjima našla da se obrazovnim aktivnostima u slobodnom vremenu u većoj meri bave ispitanici koji su prošli neki oblik obrazovanja u odraslom dobu. Prethodnu participaciju smo ispitali preko indikatora dosadašnjeg obrazovno-dokoličarskog iskustva:

- 1) dosadašnja obrazovna participacija prema izabranom sadržaju (ponudili smo sadržaje razvrstane u istih pet kategorija) i
- 2) intenzitet prethodne obrazovno-dokoličarske participacije (kreće se u rasponu od *niske* (prvi put je sada uključen u organizovane dokoličarske oblike obrazovanja), preko *osrednje* (povremeno se uključuje u organizovano dokoličarsko obrazovanje) do *visoke*, koju određuje stalna uključenost u neki od organizovanih oblika dokoličarskog obrazovanja).

U uskoj vezi sa ovim je i percepcija obrazovno-dokoličarske participacije, koju smo ispitali kroz: doživljaj dokoličarskog obrazovanja i doživljaj aktuelne obrazovne participacije kao aktivnosti slobodnog vremena.

Dokoličarsko obrazovanje se različito tretira, određuje i ima različite konotacije kod različitih autora. Tako je po jednim to obrazovanje koje se odvija u okvirima slobodnog vremena, za druge je to proces obrazovanja individue za slobodno vreme ili obuka šta je vredno ili mudro korišćenje slobodnog vremena, a za treće „pojam koji valja vezati za informacije o slobodnom vremenu” (Kačavenda-Radić 1992: 96). U skladu sa tim, za očekivati je da će imati i različite konotacije u široj populaciji. Drugim rečima, budući da se dokoličarsko obrazovanje različito određuje u literaturi, interesuje nas kako ga percipiraju naši ispitanici. Da li je to za

njih: obrazovanje u slobodnom vremenu, obrazovanje za slobodno vreme, obrazovanje o slobodnom vremenu ili nešto drugo.

Kriterijum za određivanje kategorija u doživljavanju aktuelne obrazovne participacije kao aktivnosti slobodnog vremena predstavlja percipirani stepen slobode izbora i unutrašnje motivacije za uključivanje u organizovane oblike obrazovanja. To znači, da prema stepenu slobode izbora, kao i unutrašnje motivacije, razlikujemo tri stepena intenziteta doživljaja aktuelne obrazovne participacije kao aktivnosti slobodnog vremena:

- a) nizak intenzitet (obrazovanje kao zabava i razonoda) – aktivnost se doživljava kao moranje, te pretpostavlja nizak nivo slobode, kao i nizak nivo unutrašnje motivacije, koja je prvenstveno orijentisana na zadovoljavanje spoljašnjih ciljeva),
- b) srednji intenzitet (obrazovanje kao sredstvo za postizanje određenih ciljeva) – intenzitet doživljaja slobode izbora i unutrašnje motivacije je srednji, iako prvi može biti na višem nivou, unutrašnja motivacija je i dalje na niskom nivou;
- c) visok intenzitet (obrazovanje kao oblast za samopotvrđivanje) – i sloboda izbora i unutrašnja motivacija su na visokom nivou, osoba se samopotvrđuje kroz aktivnost u koju je uključena.

Metode, tehnike i uzorak istraživanja

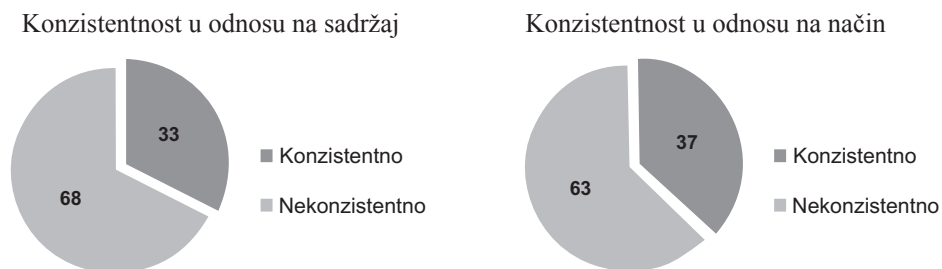
Istraživanje je teorijsko-empirijskog karaktera. Metoda koju smo primenili prilikom prikupljanja, obrade i interpretacije podataka je deskriptivna i neeksperimentalna. Od mogućih tehnika za prikupljanje podataka u ovom istraživanju smo koristili anketiranje i skaliranje. Podatke smo prikupili putem baterije instrumenata koju čine upitnik i više različitih skala (skale procene i samoprocene, sumacione skale), od kojih su neke deskriptivne, a neke numeričke. Za potrebe raspoređivanja obrazovnih sadržaja (obrazovno-dokoličarskih programa) u kategorije koristili smo analizu sadržaja programa dokoličarskog obrazovanja. Prilikom obrade podataka u ovom istraživanju korišćene su tehnike deskriptivne statistike koje uključuju izračunavanje frekvencija i procenata, računanje aritmetičke sredine kao i standardne devijacije datih odgovora. Od analiza, korišćene su još faktorska i korelaciona analiza kako bismo utvrdili postojanje i prirodu povezanosti između pojedinih varijabli.

Populaciju u ovom istraživanju činili su odrasli koji participiraju u dokoličarsko-obrazovnim aktivnostima. Uzorak istraživanja predstavljaju oni odrasli koji su uključeni u organizovane oblike dokoličarskog obrazovanja u Beogradu u periodu od marta do juna 2013. U skladu s tim, do ispitanika smo došli preko institucija, organizacija i firmi koje realizuju obrazovno-dokoličarske programe. Po svojoj prirodi uzorak je prigodan, ali smo tokom prikupljanja podataka ujednačavali broj ispitanika prema vrsti obrazovno-dokoličarskog programa (sadržaja obrazovanja) u koji su uključeni. Ukupno smo ispitali 520 ispitanika, ravnomerno raspoređenih u pet kategorija sadržaja dokoličarskog obrazovanja. Više od dve trećine uzorka čine osobe ženskog pola, najviše je mladih 18-30 godina (49 %), zaposlenih (42 %) i onih sa fakultetom (40 %) i srednjom školom (35 %). Nezaposlenih i studenata ima 26, odnosno 21 %.

Rezultati istraživanja, analiza i interpretacija

Rezultati istraživanja na našem uzorku ukazuju na veće postojanje nekonzistentnosti u odnosu na konzistentnost aktuelne i preferirane obrazovno-dokoličarske participacije, kako u odnosu na sadržaj obrazovanja tako u odnosu i na način.

Grafikon br. 1: Konzistentnost aktuelne i preferirane dokoličarsko-obrazovne participacije

Odnos u procentima onih ispitanika koji prijavljuju konzistentnost i nekonzistentnost može se videti na Grafikonu br. 1: 68 % ispitanika preferira druge sadržaje u odnosu na one koje su trenutno izabrali dok 63 % ispitanika preferira i drugačiji način obrazovanja, u odnosu na onaj kroz koji se trenutni sadržaj izvodi. Dovođenjem ovih podataka u vezu

sa obrazovnim karakteristikama, nadali smo se da ćemo pronaći razloge ovakve situacije u obrazovno-dokoličarskoj participaciji.

Pre nego što prikazemo rezultate istraživanja u odnosu na obrazovne karakteristike i konzistentnost, prikazaćemo rezultate koji se odnose na same obrazovne karakteristike, odnosno varijablu koju smo u ovom istraživanju označili kao - set obrazovnih obeležja. Ti rezultati se mogu videti u Tabeli br. 1. Karakteristikama koje se tiču obrazovno-dokoličarske participacije pridružili smo još jednu karakteristiku - nivo formalnog obrazovanja. U dosadašnjim istraživanjima, ova varijabla se pokazala kao relevantna gotovo u svim istraživanjima raznih aspekata slobodnog vremena te smo je i mi uključili i u ovo. Naime, samo u istraživanjima Kačavende-Radić (2008, 2003, 1992, 1989, 1985) u različitim kontekstima i na različitim populacijama dobijeni su rezultati koji ukazuju na univerzalnost potrebe za samopotvrđivanjem u slobodnom vremenu, odnosno nivo obrazovanja se ne javlja kao relevantan u odnosu na samopotvrđivanju u vremenu koje se doživljava kao slobodno. U odnosu na nivo formalnog obrazovanja, ponudili smo sledeće kategorije:

- osnovna škola
- srednja (trogodišnja ili četvorogodišnja)
- viša škola (visoka strukovna škola)
- fakultet
- poslediplomsko formalno usavršavanje

S obzirom da smo broj ispitanika ujednačavali prema sadržaju, iz tabele je vidljiva ravnomerna raspodela prema kategorijama programa. Ipak, aktuelni način dokoličarskog obrazovanja nije ravnomeran. Najveći broj pomenutih programa se odvija kroz kurseve (44 %) a dobar deo kroz radionice (19 %) i predavanja ili cikluse predavanja (18 %). Ređe su zastupljene posete ili putovanja (3 %), što nam se čini inače retkim, kao i seminari (5 %), koji u stvari predstavljaju organizacioni oblik namenjen usavršavanju pa je i samim tim, pretpostavljamo, retko uključivanje iz dokoličarskih motiva.

Tabela br. 1: Struktura uzorka s obzirom na set obrazovnih obeležja

		Frekvencija	Procenat
Aktuelna obrazovno-dokoličarska participacija	Program usmeren na psihičko i fizičko zdravlje	103	20 %
	Program usmeren na jezik i komunikaciju	112	21 %
	Program usmeren na kulturno-istorijske vrednosti	101	19 %
	Program usmeren na razvijanje umetničkih vrednosti i sposobnosti	104	20 %
	Program usmeren na razvijanje manuelnih veština i spretnosti	102	20 %
Aktuelni način dokoličarskog obrazovanja	Kurs	230	44 %
	Predavanje ili ciklus predavanja	93	18 %
	Seminar	26	5 %
	Posete ili putovanja	17	3 %
	Radionica	97	19 %
	Drugo	59	11 %
Doživljaj aktuelne obrazovne participacije	Ostvarenje postavljenih ciljeva	187	36 %
	Zabava	111	21 %
	Samopotvrđivanje	224	43 %
Intenzitet prethodne obrazovno-dokoličarske participacije	Prvi put sam sada uključen	62	12 %
	Retko sam se uključivao	105	20 %
	Povremeno se uključujem	143	27 %
	Često se uključujem	135	26 %
	Skoro stalno uključen	76	15 %
Dosadašnja obrazovna participacija prema izabranom sadržaju	Pogram usmeren na psihičko i fizičko zdravlje	163	31 %
	Program usmeren na jezik i komunikaciju	127	24 %
	Program usmeren na kulturno-istorijske vrednosti	60	11 %
	Program usmeren na razvijanje umetničkih vrednosti i sposobnosti	84	16 %
	Program usmeren na razvijanje manuelnih veština i spretnosti	62	12 %
	Bez prethodnog iskustva	26	5 %
Percepcija dokoličarskog obrazovanja	Obrazovanje u slobodnom vremenu	252	48 %
	Obrazovanje za slobodno vreme	67	13 %
	Obrazovanje o slobodnom vremenu	36	7 %
	Sve od navedenog	136	26 %
	Drugo	30	6 %
Nivo formalnog obrazovanja	Osnovna škola	3	1 %
	Srednja škola	185	35 %
	Viša škola	81	16 %
	Fakultet	208	40 %
	Poslediplomsko formalno usavršavanje	45	9 %

Dosadašnja obrazovna participacija prema izabranom sadržaju pokazuje da su programi usmereni na psihičko i fizičko zdravlje (31 %) i jezike i komunikaciju (24 %) najpopularniji na našem uzorku. Što se tiče intenziteta obrazovno-dokoličarske participacije, na skali od 1 do 5, 12 % ispitanika je prvi put uključeno u neki vid dokoličarskog obrazovanja dok je onih koji su skoro stalno uključeni 15 %.

S obzirom da nas je interesovala obrazovno-dokoličarska participacija, tj. uključenost u one obrazovne programe koje ispitanici smatraju slobodnim vremenom ili su u funkciji slobodnog vremena, ispitivali smo i doživljaj aktuelne dokoličarske participacije kao aktivnosti slobodnog vremena. Kao što smo objasnili u delu rada posvećenom metodološkim pitanjima, kriterijum za određivanje kategorija predstavlja percipirani stepen slobode i izbora i unutrašnje motivacije za uključivanje u organizovane oblike obrazovanja. U teorijskom delu smo objasnili da se kao specifičnosti slobodnog vremena javljaju sloboda izbora i unutrašnja motivacija. U skladu sa tim, pretpostavljamo da ukoliko neko aktivnost kojom se bavi percipira kao slobodan izbor, i za koju postoji unutrašnja motivacija, taj neko će tu aktivnost (u našem slučaju – obrazovanje) percipirati kao slobodnovremensku ili dokoličarsku. To je ujedno bio i kriterijum za izbor ispitanika, dok nas je ovde interesovao intenzitet u kome neko obrazovnu aktivnost doživljava kao dokoličarsku. Ispitanicima smo ponudili tri različite opcije, koje prema stepenu slobode izbora i unutrašnje motivacije predstavljaju: nizak, srednji i visok stepen:

- A) „Morao/morala sam da se uključim da bih ostvario/ostvarila neke ciljeve koje sam sebi postavio/postavila.” – nizak intenzitet (nimalo ili malo slobode, s obzirom da se aktivnost doživljava kroz „moranje”, nimalo ili malo unutrašnje motivacije, tj. ona je pretežno spoljašnja, s obzirom da je usmerena na zadovoljavanje spoljašnjih ciljeva).
- B) „Uključio/uključila sam se jer je delovalo da može da bude zabavno, a nemam trenutno bolju ideju kako da ispunim slobodno vreme.” - srednji intenzitet (osoba percipira da je slobodna da bira, ali nije unutrašnje motivisana da se bavi odabranim aktivnostima, osoba još uvek traži i eksperimentiše).
- C) Uključio/uključila sam se jer to želim i ispunjava me da se time bavim u svom slobodnom vremenu – visok intenzitet (osoba

ispoljava slobodu izbora s obzirom da je odabrana aktivnost ono čime želi da se bavi i unutrašnje je motivisana za aktivnost jer je to ispunjava).

Uslovno smo ih nazvali, prema mogućem motivu za uključivanje u obrazovno-dokoličarsku aktivnost: samopotvrđivanje (visok intenzitet), ostvarenje postavljenih ciljeva (srednji intenzitet) i zabava (nizak intenzitet). Vidimo da je samopotvrđivanje (43 %) najčešći doživljaj aktualne obrazovne participacije, na drugom mestu je ostvarenje postavljenih ciljeva (36 %), dok je zabava najređe zastupljena (21 %). Vredno je da pomenemo da je, slično ovome, Kačavenda-Radić (1989) u svom istraživanju ispitivala lokaciju cilja bavljena aktivnostima u slobodnom vremenu (uopšte, za razliku od nas koji smo se usmerili na obrazovne), upravo smatrajući prisustvo relativne slobode izbora jednom od najvažnijih odlika slobodnog vremena, iz koje upravo proističe poželjnost i prijatnost bavljena tom aktivnošću. U njenom istraživanju, 54,7 % ispitanika mesto cilja vide u samoj aktivnosti, tj. „ona im donosi zadovoljstvo bez obzira na krajnji ishod” (Ibid.: 265). Evidentno, i kada su u pitanju obrazovno-dokoličarske aktivnosti, ali i aktivnosti slobodnog vremena uopšte, ima onih koji se u njih uključuju radi same aktivnosti i zadovoljstva koje ona nosi (aktivnost kao cilj po sebi), ali i onih koji putem uključivanja percipiraju da postižu različite ciljeve koji donose i zadovoljstvo. U tom kontekstu, Kačavenda-Radić (Ibid.) navodi da se autori ne slažu oko lokacije cilja bavljena aktivnostima u slobodnom vremenu, s obzirom da jedni izričito isključuju mogućnost lokacije cilja izvan aktivnosti (kao, na primer, Kelly (1990) koji iako ne isključuje mogućnost kombinovanja sa nekom beneficijom, ipak smatra da zadovoljstvo mora biti u samom činu aktivnosti), a drugi smatraju da je i to rešenje moguće. Prema odgovorima ispitanika, izgleda da treba prihvatiti da, čak i kada slobodno vreme definišu u terminima izbora i uključenosti, to za njih podrazumeva i mnogostrukost zadovoljavanja različitih potreba i zadovoljavanje raznovrsnih ciljeva (Spector 2007).

Što se percepcije dokoličarskog obrazovanja tiče, ono je većinski percipirano kao obrazovanje u slobodnom vremenu (48 %). To znači da je za skoro polovinu ispitanih dokoličarsko obrazovanje sinonim za obrazovanje u slobodnom vremenu, „dokoličarski” se obrazovati znači uključiti se u neki oblik ili sadržaj obrazovanja u slobodnom vremenu. To ne čudi, s obzirom da naši odabrani ispitanici upravo to i rade, međutim

ovde se u najvećoj meri radi o tome što oblici obrazovanja za slobodno vreme ili obrazovanja o slobodnom vremenu nisu toliko poznati u javnosti. U našoj sredini se gotovo ne sprovode, dok se u drugim zemljama, kao što smo mogli videti u teorijskom razmatranju dokoličarskog obrazovanja, kreiraju i realizuju za specijalne kategorije i grupe ljudi (dokoličarsko ponašanje mladih kao prevencija devijantnih ponašanja u slobodnom vremenu, obrazovanje profesionalaca za rad u oblasti rekreacije i slobodnog vremena, dokoličarsko obrazovanje za ljude sa specijalnim potrebama). Opredeljivanje za opciju „sve od navedenog” (26 %) govori da postoje i ona mišljenja da je dokoličarsko obrazovanje nešto više od samoobrazovanja u/za/o slobodnom vremenu. Pod opcijom „nešto drugo” (6 %), ispitanici u najvećem broju nisu ništa navodili.

U uzorku je zastupljena populacija sa pretežno višim nivoom formalnog obrazovanja: 65 % ispitanika ima viši nivo obrazovanja od srednjoškolskog. Ovakav podatak je u skladu sa postojećim i, može se reći, već šire poznatim nalazima u oblasti obrazovanja odraslih, da što su ljudi obrazovaniji to će se više uključivati u dalje oblike obrazovanja i učenja, odnosno da jednom zadovoljena obrazovna potreba rađa novu potrebu (Savićević 1989). To, prema našem mišljenju, može još više biti izraženo u oblasti slobodnog vremena, kada ljudi sami biraju obrazovanje kao aktivnost slobodnog vremena i na takav način zadovoljavaju svoje obrazovne potrebe. Za očekivati, izrazito je mali procenat onih koji imaju samo završenu osnovnu školu (1 %) uključenih u programe obrazovno-dokoličarskog obrazovanja. To evidentno nije nešto što bi ih zanimalo ili nešto što bi mogli da prate. U tom smislu, može se postaviti pitanje, kakva bi vrsta dokoličarskog obrazovanja bila poželjna za ljude sa nižim nivoom formalnog obrazovanja. To pitanje je tim značajnije ako se uzme u obzir činjenica da u našem društvu nešto manje od polovine populacije čine oni koji se vode kao nepismeni (5,6 %), oni sa nepotpunim osnovnim obrazovanjem (16,2 %), kao i oni sa osnovnim (23,9 %) (Medić i dr. 2009). Funkcionalno osnovno obrazovanje odraslih, kao aktivna mera da se reaguje na potrebe ove populacije, pretpostavlja kao jedan od nivoa funkcionalizacije povezivanje životnih uloga odraslih sa sadržajima obrazovanja (Ibid). Smatramo da u tom domenu dokoličarsko obrazovanje može doprineti ostvarivanju građanskih, porodičnih i drugih uloga koje nisu specifično u vezi sa profesionalnim ostvarivanjem i napredovanjem.

U nastavku ćemo prikazati rezultate koji se odnose na povezanost obrazovnih obeležja ispitanika i konzistentnosti njihovog obrazovno-dokoličarskog ponašanja u slobodnom vremenu.

U okviru cilja istraživanja, jedan od značajnih zadataka koji smo postavili jeste ispitivanje povezanosti između aktuelne obrazovno-dokoličarske participacije i konzistentnosti stvarnog i željenog dokoličarskog ponašanja u slobodnom vremenu.

Rezultate možemo videti u Tabeli br. 2.

Tabela br. 2: Konzistentnost stvarnog i željenog obrazovnog ponašanja u slobodnom vremenu u odnosu na obrazovno-dokoličarsku aktuelnu participaciju

		N	AS	SD	Min.	Maks.	F	Sig.	df
Konzistentnost sadržaja stvarne i željene obrazovno-dokoličarske participacije	program usmeren na psihičko i fizičko zdravlje	103	1,45	0,500	1	2	14,338	0,000	4,515
	program usmeren na jezik i komunikaciju	112	1,77	0,424	1	2			
	program usmeren na kulturno-istorijske vrednosti	101	1,89	0,313	1	2			
	program usmeren na razvijanje umetničkih vrednosti i sposobnosti	102	1,63	0,486	1	2			
	program usmeren na razvijanje manuelnih veština i spretnosti	102	1,64	0,483	1	2			

Najveća konzistentnost između stvarnog i željenog obrazovnog ponašanja postoji kod onih ispitanika koji su aktuelno uključeni u programe usmerene na psihičko i fizičko zdravlje, a najmanja je kod ispitanika koji su uključeni u programe usmerene na kulturno-istorijske vrednosti. Razlika između ispitanika uključenih u različite programe je statistički značajna na nivou od 99 % pouzdanosti.

Verujemo da dobijena najmanja konzistentnost između aktuelnog i željenog, kada su u pitanju programi usmereni na kulturno-istorijske vrednosti, ima veze, između ostalog i sa činjenicom da se veći broj ovakvih programa u kojima smo pronalazili naše ispitanike odvija kroz kratkoročne oblike obrazovanja odraslih (najveći broj je kroz predavanja) u odnosu na druge vrste sadržaja. Moguće je da ispitanici koji inače posećuju predavanja žele još više takvih predavanja, ali različitog sadržaja, ili da to smatraju samo jednim načinom obrazovanja koji trenutno mogu sebi priuštiti (vremenski, novčano...). U svakom slučaju, želimo da napomenemo da se sadržaji ne razlikuju ravnomerno prema obliku, i da to može uticati na rezultate, kao i da u stvarnosti postoji tendencija da se sadržaj i način percipiraju kao jedno. Poznato je, na primer, da se strani jezik uči kroz kurs od tri meseca, a rešavanje konflikata kroz dvodnevni seminar. Isto tako, na jogu se može ići celog života, dok se o zdravoj ishrani može informisati na predavanju od sat vremena. Raznolikost načina, sadržaja i vidova obrazovanja koja danas postoji u praksi svakako je potrebna i poželjna (pogotovu sa aspekta dokoličarskog obrazovanja), kako za polaznike tako i one koji ga kreiraju i realizuju, ali je činjenica da otežava naučna istraživanja koja su zasnovana na ovakvom pristupu. Rezultati u vezi sa prethodnom obrazovno-dokoličarskom participacijom, koje možemo videti u Tabeli br. 3, to donekle potvrđuju.

Tabela br. 3: Konzistentnost stvarnog i željenog obrazovnog ponašanja u slobodnom vremenu u odnosu na prethodnu obrazovno-dokoličarsku participaciju

		N	AS	SD	Min.	Maks.	F	Sig.	df
Konzistentnost sadržaja stvarne i željene obrazovno-dokoličarske participacije	program usmeren na psihičko i fizičko zdravlje	163	1,61	0,488	1	2	2,998	0,011	5,514
	program usmeren na jezik i komunikaciju	127	1,71	0,456	1	2			
	program usmeren na kulturno-istorijske vrednosti	60	1,83	0,376	1	2			
	program usmeren na razvijanje umetničkih vrednosti i sposobnosti	84	1,62	0,489	1	2			
	program usmeren na razvijanje manualnih veština i spretnosti	62	1,74	0,441	1	2			
	bez prethodnog iskustva	24	1,54	0,509	1	2			

Najveća konzistentnost između stvarnog i željenog obrazovnog ponašanja postoji kod onih ispitanika koji su prethodno bili uključeni u programe usmerene na psihičko i fizičko zdravlje i razvijanje umetničkih vrednosti i sposobnosti, a najmanja kod ispitanika koji su uključeni u programe usmerene na kulturno-istorijske vrednosti. Razlika između ispitanika prethodno uključenih u različite programe je statistički značajna na nivou od 95 % pouzdanosti.

Diskusija i zaključak

Jednu od značajnih pretpostavki istraživanja činila je ona koja se odnosi na postojanje pozitivne povezanosti između seta nezavisnih varijabli i konzistentnosti stvarnog i željenog obrazovno-dokoličarskog ponašanja. Naime, pretpostavili smo: što je viši nivo formalnog obrazovanja i što je jače iskazana obrazovno-dokoličarska participacija to će konzistentnost stvarnog i željenog dokoličarskog ponašanja biti na višem nivou. Na osnovu prikazanih rezultata, možemo zaključiti da je hipoteza samo delimično potvrđena. Dakle, mogli smo da konstatujemo da nema statistički značajne povezanosti između konzistentnosti aktuelnog i preferiranog ponašanja i percepcije dokoličarskog obrazovanja, nivoa formalnog obrazovanja, percepcije značaja dokoličarskog obrazovanja, kao ni objektivnih i subjektivnih pokazatelja kvaliteta slobodnog vremena.

Na osnovu rezultata, mogli smo da konstatujemo da nema statistički značajne povezanosti između percepcije dokoličarskog obrazovanja (kako percepcije dokoličarskog obrazovanja u užem smislu, odnosno doživljaja dokoličarskog obrazovanja uopšte, tako i doživljaja aktuelne obrazovne participacije kao aktivnosti slobodnog vremena) i konzistentnosti stvarnog i željenog obrazovnog ponašanja u slobodnom vremenu. Time, takođe, možemo konstatovati da nije u potpunosti potvrđena naša istraživačka hipoteza, odnosno onaj njen deo koji se odnosi na pretpostavku da što je kompleksnije određenje dokoličarskog obrazovanja to će konzistentnost stvarnog i željenog dokoličarskog ponašanja biti na višem nivou.

Očigledno se ne postavlja kao bitno, u slučaju našeg uzorka, da ispitanici kada participiraju u obrazovanju, imaju u svesti da li je to u slobodnom vremenu ili za slobodno vreme. Vrlo je moguće da se obrazovanje, pa i ono dokoličarsko, doživljava samo za sebe, odnosno ne pripada radnom ili slobodnom ili nekom drugom vremenu.

S obzirom da ispitanici navode da je za njih dokoličarsko obrazovanje pre svega obrazovanje u slobodnom vremenu (48 %), a samopotvrđivanje je najčešći doživljaj aktuelne obrazovne participacije (43 %), moguće je izvući opšti zaključak o percepciji dokoličarskog obrazovanja na ovom konkretnom uzorku. Na osnovu te percepcije, moguće je dati operacionalizovanu definiciju dokoličarskog obrazovanja na našem uzorku: *dokoličarsko obrazovanje je obrazovanje koje se odvija u*

čovekovom slobodnom vremenu, za koje se on opredeljuje po sopstvenom izboru i predstavlja nagradu za sebe. Tako ga određuje skoro polovina ispitanih.

Kao i u slučaju percepcije dokoličarskog obrazovanja, nije nađena povezanost između nivoa formalnog obrazovanja i konzistentnosti stvarne i željene participacije u obrazovno-dokoličarskim aktivnostima. I u ovom slučaju, nije potvrđena pretpostavka o pozitivnoj korelaciji, tj. da će ispitanici sa višim nivoom formalnog obrazovanja iskazivati i veću konzistentnost stvarnog i željenog obrazovno-dokoličarskog ponašanja. Tako, možemo konstatovati da rezultati istraživanja nisu potvrdili postavljenu hipotezu. Obrazovna obeležja ispitanika se, izgleda, ne javljaju kao činilac konzistentnosti željenog i stvarnog obrazovnog ponašanja u njihovom slobodnom vremenu.

Hipotezu o postojanju povezanosti između konzistentnosti u obrazovno-dokoličarskom ponašanju i nivoa formalnog obrazovanja postavili smo preventivno na osnovu rezultata nekih ranijih istraživanja (Kačavenda-Radić 1992) prilikom kojih je dobijen rezultat o postojanju povezanosti između nivoa obrazovanja i doslednosti (konzistentnosti) između vrednosne i činjenične dimenzije korišćenja slobodnog vremena uopšte. Naime, ispitanici sa višim nivoom obrazovanja se u većoj meri zaista i ponašaju u svom slobodnom vremenu u skladu sa svojim vrednosnim orijentacijama. U istom istraživanju, autorka navodi rezultat prema kome je, iako nije pronađena statistički značajna razlika u odgovorima ispitanika pojedinih nivoa obrazovanja kada su u situaciji da vrednuju obrazovanje u slobodnom vremenu, činjenično stanje drugačije – izraženost bavljenja obrazovnim aktivnostima u slobodnom vremenu raste sa povećanjem nivoa obrazovanja. Kada je u pitanju obrazovno-dokoličarska participacija, kada se radi o našem uzorku, to očigledno nije slučaj. Ovde, nivo formalnog obrazovanja nije činilac konzistentnosti obrazovno-dokoličarskog ponašanja. Kao relevantni sa aspekta konzistentnosti javljaju se samo određeni aspekti obrazovno-dokoličarske participacije i to - aktuelna uključenost i prethodno iskstvo.

EDUCATIONAL CHARACTERISTICS AND CONSISTENCY IN EDUCATIONAL LEISURE BEHAVIOR OF ADULTS

Abstract

The paper presents results of a wider research aimed at examining the educational characteristics and consistency in the educational leisure behavior of adult respondents. Consistency in educational leisure behavior refers to the relationship between the real and desired education choices that adults make in their leisure. The aim was to determine if and to what extent some of the basic educational characteristics of the respondents were a factor in the consistency of their educational leisure behavior. In other words, the question raised in this paper is whether and to what extent educational characteristics determine our actual and desired choice, or, more precisely, their relationship, when it comes to education in leisure time. From the spectrum of such considered consistency, two relevant educational features have been singled out: current educational leisure participation and previous educational experience.

Key words: leisure, adult education, leisure education, educational leisure behavior, consistency, educational characteristics.

Literatura:

- Kačavenda-Radić, N. 1985. *Obrazovanje kao činilac korišćenja slobodnog vremena zaposlenih*. Doktorska disertacija. Beograd: Filozofski fakultet.
- Kačavenda-Radić, N. 1989. *Slobodno vreme i obrazovanje*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Kačavenda-Radić, N. 1992. *Refleksije o/i slobodnog vremena*. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju, Filozofski fakultet.
- Kačavenda-Radić, N. 2003. Suitability and Education of the Population for Incoming Tourism. In: Đorđević, J. ed. *The Development and Potentials of Ecotourism on Balkan Peninsula* (Vol. II). Belgrade: Stručna knjiga, pp. 21-31.
- Kačavenda-Radić, N. 2008. Turističko putovanje i okolica kao vrednosti i neke obrazovne karakteristike odraslih. *Andragoške studije*, 1 (1/2), 77-90.
- Kačavenda-Radić, N. 2009. Leisure Education: Core Issues and Models. *Andragoške studije*, 2, 263-279.

- Kačavenda-Radić, N.; Nikolić Maksić, T.; Ljujić, B. 2011. Kvalitet dokoličarskog i komunikaciono-medijskog obrazovanja odraslih. U: Kačavenda-Radić, N.; Pavlović-Breneselović, D.; Antonijević, R., ur. *Kvalitet u obrazovanju*. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju, str. 73-97.
- Kelly, J. R. 1990. *Leisure* (2nd edition). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Medić, S.; Milanović, M.; Popović, K. i Despotović, M. 2009. *Funkcionalno osnovno obrazovanje odraslih – Programski/prosvetni ogled kao aktivna mera*. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju, Filozofski fakultet.
- Nikolić Maksić, T. 2015. *Obrazovanje kao činilac kvaliteta slobodnog vremena odraslih*. Doktorska disertacija. Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu.
- Savićević, D. M. 1989. *Koncepcija obrazovnih potreba u andragogiji*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Spector, C. 2007. Leisure and Lifelong Learning: Childhood and Adolescence. In: Cohen-Gewerc E.; Stebbins, R. A., eds. *The Pivotal Role of Leisure Education: Finding Personal-Fulfillment in this Century*, State College, PA: Venture Publishing, Inc., pp. 71-90.